

TÜRK HUKUKUNDA YABANCI MAHKEME KARARLARININ TANINMASI ve TENFİZİNDE MÜNHASIR YETKİ KAVRAMI

Emre ESEN*

Giriş

2675 sayılı Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun'un (MÖHUK) 38. maddesinin (b) bendinde yer alan düzenlemeye göre, Türk mahkemelerinin münhasıran yetkili olduğu konularda verilmiş olan yabancı mahkeme kararları Türkiye'de tanınmaz ve tenfiz edilmez.

Bu çalışmada öncelikle, düzenlemede bahsedilen ama tanımı yapılmayan münhasır yetki kavramının neyi ifade ettiğini, özellikle de iç hukukta kullanılan kesin yetki kavramıyla aynı anlamda kullanılmış olup olmadığını tespiti çalışacağız.

Türk mahkemelerinin hangi hallerde münhasır yetkiye sahip olacağı, ne MÖHUK'ta ne de 1086 sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu'nda (HUMK) düzenlenmiştir. Daha net bir ifadeyle, Türk hukukunda, Türk mahkemelerinin münhasır yetkiye sahip olduğu hallerin açıkça sayılmış bulunduğu her hangi bir düzenleme yoktur. Çalışmamızın ikinci bölümünde, Türk mahkemelerinin hangi hallerde yabancı mahkeme kararlarının tanınması ve tenfizine, MÖHUK m.38 (b) kapsamında engel teşkil edecek biçimde münhasır yetkiye sahip olduğunun tespitini, doktrinde ileri sürülen görüşler ve Yargıtay kararları ışığında yapmaya gayret edeceğiz.

* İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Devletler Özel Hukuku Anabilim Dalı Araştırma Görevlisi

I. Münhasır Yetki Kavramı

MÖHUK m.38 (b)'de yer alan münhasır yetki kavramına geçmeden önce, bu kavramın iç hukuktaki kesin yetki kavramıyla olan ilişkisine değinmekte yarar görüyoruz.

1. İç Hukukun Yer İtibariyle Yetki Kuralları Bakımından Kesin Yetki Kavramı

İç hukuktaki yer itibariyle yetki kurallarının HUMK'taki sistematikte hangi kuralın genel veya özel yetki ya da hangisinin kesin yetki veya kamu düzenine ilişkin yetki niteliği taşıdığı açıkça düzenlenmiş değildir. Doktrinde kabul edilen husus, yetki kuralının kesin bir yetki hükmü getirmiş olup olmadığının, kuralın ifadesinden ve kuruluş gayesinden hareketle belirlenebileceğidir¹. Bu anlamda doktrinde, iç hukuk yönünden kesin nitelik taşıyan yetki kuralları, yazarlar ve Yargıtay arasında tam bir fikir birliği bulunmamakla beraber, sayılmıştır².

Bu noktada, yetki kurallarının nitelikleri bakımından yapılan bir ayırma ve bu ayırmanın sonuçlarına değinmekte fayda görmekteyiz. HUMK'ta, kamu düzenine ilişkin yetki kuralları için "*intizamı âmme esasına binaen tâyin edilmiş salâhiyet*" (HUMK m.22) ve "*münhasıran iki tarafın arzularına tâbi olmayan mesail*" (HUMK m.23) deyimleri kullanılmış olup, hangi yetki kurallarının kamu düzeninden veya kesin nitelikte olduğu açıkça belirtilmemiştir.

Doktrinde, kesin yetki niteliği taşıyan kuralların tümünün kamu düzenine ilişkin olduğu, fakat kamu düzenine ilişkin yetki kurallarının tamamının kesin yetki kuralı niteliği taşımadığı belirtilerek, aradaki tek fark olarak, kesin yetki kuralının söz konusu olduğu hallerde yalnızca bir mahkemenin yetkilendirilmiş ve fakat yetkinin kamu düzenine ilişkin olduğu hallerde bir dava için birden fazla yetkili mahke-

¹ Baki KURU, *Hukuk Muhakemeleri Usulü*, C.I, 6.Baskı, Demir Demir, İstanbul, 2001, s.548; Ergin NOMER, *Devletler Hususi Hukuku*, 11.Bası, Beta, İstanbul, 2002, s.397; Cemal ŞANLI, *Uluslararası Ticari Akitlerin Hazırlanması ve Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları*, 2.Bası, Beta, İstanbul, 2002, s.192.

² KURU, (dn.1) 549; Saim ÜSTÜNDAĞ, *Medeni Yargılama Hukuku*, C.1-2, 6.Bası, İstanbul, Alfa, 1997, s.699.

me bulunuyor olması gösterilmiştir³. Devamla, kamu düzenine ilişkin olup kesin nitelik taşımayan yetki kuralları ile kesin nitelik taşıyan kamu düzenine ilişkin yetki kuralları arasında başka her hangi bir fark bulunmadığı, her iki tür kuralın da dava şartlarından olduğu, her zaman ileri sürülebileceği, hâkimce re'sen dikkate alınacağı ve her ikisinin aksine taraflarca yetki sözleşmesi yapılamayacağı ifade edilmiştir⁴. Bu görüşe göre, örneğin boşanma davaları bakımından HUMK m.9'da yer alan yetki kuralı⁵, iki tane yetkili mahkeme gösterdiği için kesin yetki niteliği taşımamakla birlikte kamu düzenine ilişkindir⁶.

Doktrinde ileri sürülen bir başka görüş ise, kamu düzenine ilişkin kesin yetki kuralları ile kesin yetki niteliğinde olmayan kamu düzenine ilişkin yetki kuralları ayrımı yapmamış, bir üst paragrafta belirtilen görüş uyarınca kesin nitelikte olmayan kamu düzenine ilişkin yetki kurallarını, örneğin boşanma davalarına ilişkin HUMK'taki yetki kuralını, Kanunun bazı hallerde birden fazla mahkemenin kesin yetkisini düzenlemiş olabileceğinden hareket ederek kesin yetki niteliğinde mütalaa etmiştir⁷.

Son olarak ve boşanma davalarındaki yetki kuralının niteliğine ilişkin örnekten devam ederek, Yargıtay'ın, yetkili mahkemenin kanunda tek olarak gösterilmemiş, birden fazla mahkemenin yetkili kılın-

³ KURU, (dn.1) 552.

⁴ KURU, (dn.1) 551, 553.

⁵ Eski Medenî Kanun'da (MK) boşanma davaları için davacının ikametgâhı mahkemesi yetkiliydi (m.136) ve bu kural, kocanın ikametgâhını karının ikametgâhı sayan kural (m.21) dikkate alınarak uygulanmaktaydı. Yeni MK'da ise, kocanın ikametgâhını karının ikametgâhı sayan bu kural kaldırılmış ve boşanma davaları için eşlerden birinin yerleşim yeri veya davadan önce son defa altı aydan beri birlikte oturdukları yer mahkemesine yetki veren yeni bir kural konmuştur (m.168). Yeni MK'da yer alan bu yetki kuralının burada incelenmemesinin gerekçesi, güdülen amacın boşanma davalarına ilişkin yetki kurallarını incelemek değil, bu kuralların niteliklerinin, doktrindeki görüşler ve Yargıtay kararları ışığında ortaya konması ve buradan hareketle Türk mahkemelerinin boşanma davalarına ilişkin milletlerarası yetkisinin niteliğinin belirlenecek olmasıdır.

⁶ KURU, (dn.1) 551, 552.

⁷ H. Yavuz ALANGOYA, *Medenî Usul Hukuku Esasları*, C.I, İstanbul, 2000, s.80,81,88,89; ÜSTÜNDAĞ, (dn.2) 209.

mış olmasından dolayı boşanma davaları için kesin yetki kuralı bulunmadığı⁸ ve bu nedenle davalının ilk itiraz olarak yetki itirazında bulunmamış olması halinde mahkemenin re'sen yetkisizlik kararı veremeyeceği yönündeki görüşünü belirtelim⁹.

2. Yabancı İlâmların Tanınması ve Tenfizini Engelleyici Nitelikteki Münhasır Yetki Kavramı

İç hukukun yer itibariyle yetki kuralları bakımından kesin yetki kavramını ve bu kavramın kamu düzeninden sayılan yetki kuralı kavramıyla olan ilişkisini ortaya koymaya çalıştık.

Ancak, devletler özel hukuku kapsamındaki ilişkilerin niteliği ve güttüğü amaçların farklı olması sebebiyle, Türk mahkemelerine iç hukuk yönünden kesin yetki veren yetki kurallarının tümünün, aynı etkiyi milletlerarası yetki alanında da göstermeyeceği ve iç hukukun kesin nitelikteki yetki kurallarıyla milletlerarası yetki anlamındaki münhasır yetkinin farklı amaçlar taşıdıkları ittifakla kabul edilmektedir¹⁰. Buna göre, Türk mahkemelerinin yetkisinin kamu düzeni esasına göre tayin edildiği hallerin MÖHUK m.38 (b) kapsamına girmeyeceği, örneğin, ülke içi yetki bakımından kamu düzeninden kabul edilen boşanma davaları hakkındaki yetki kuralının milletlerarası yetki bakımından kamu düzeninden sayılamayacağı ifade edilmektedir¹¹.

⁸ Y. 2. HD. 1.6.1989, 4063/5371, YKD 1990/1, s.24; Y. 2. HD. 27.5.1998, 842/6521, YKD 1998/8, s.1136.

⁹ Y. 2. HD. 30.11.1992, 11197/12088, İKİD 1993/391 s.9665); Y. HGK. 22.4.1998, 2/276-297, YKD 1999/7, s.897.

¹⁰ NOMER, (dn.1) 398; Aysel ÇELİKEL, *Milletlerarası Özel Hukuk*, Genişletilmiş 6.Bası, Beta, İstanbul, 2000, s.393; Aysel ÇELİKEL, *Yeni Kanuna Göre Yabancı Mahkeme Kararlarının Tenfiz Şartları*, MHB, Yıl.2, S.2, 1982, s.9; Ata SAKMAR, *Yabancı İlâmların Türkiye'deki Sonuçları*, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1982, s.99; Nuray EKŞİ, *Türk Mahkemelerinin Milletlerarası Yetkisi*, 2. Bası, İstanbul, Beta, 2000, s.214, 222; Ayfer UYANIK, *Türk Milletlerarası Usul Hukukunda Yetki Sözleşmeleri*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1994, s.65; Bilgin TIRYAKIOĞLU, *Yabancı Boşanma Kararlarının Türkiye'de Tanınması Ve Tenfizi*, AÜHF Yayınları No.501, Ankara, 1996, s.40; Fügen SARGIN, *Milletlerarası Usul Hukukunda Yetki Anlaşmaları*, Yetkin, Ankara, 1996, s.151, 152.

¹¹ ÇELİKEL, (dn.10) MÖH 393.

İç hukuktaki kesin yetki kavramıyla milletlerarası yetki açısından münhasır yetki kavramının aynı anlama gelmediğine ilişkin tespitten sonra diyebiliriz ki, bir yetki kuralının, yabancı mahkeme kararlarının tanınması ve tenfizini MÖHUK m.38 (b) kapsamında önleyebilmesi için, bu yetki kuralının, ihtilaf konusunun mutlak şekilde ve sadece Türk mahkemelerinde görülmesini sağlamak amacıyla konulmuş olması ve bunu temin etmiş olması gerekmektedir¹².

Doktrinde, münhasır yetkiye giren konularda karar verme hususunda sadece mahallî devletin menfaatinin bulunduğu kabul edildiğinden dolayı, yabancı ilâmların tanınması ve tenfizini engelleyici nitelikte münhasır yetki kavramının, belirli bir davanın sadece mahallî mahkemelerde görülmesini sağladığı ve bu devlet açısından yabancı mahkemelerin yetkisini bertaraf ettiği ifade edilmektedir¹³. Kanımızca bir devletin, kendi yetki kurallarıyla bir başka devletin yetkisini bertaraf etmesi mümkün değildir. Milletlerarası yetki kavramı, bir taraftan yabancı unsurlu olaylarda devletin kendi mahkemelerinin yetkili olup olmadığını veya hangi şartlar altında bu yetkiye sahip olduğunu belirtirken, diğer taraftan yabancı bir devlete ait makamların yabancı unsurlu bir olayda gösterdikleri yargı faaliyetinin ülke içerisinde belirli bir etkiye sahip olup olmadığını veya hangi şartlar altında böyle bir etkiye sahip olabileceğini tayin eder¹⁴. Eğer bir devlet, belirli bir konuda yargılama yapma ve karar verme yetkisini kendi yetki kurallarıyla sadece kendi mahkemelerine vermişse ve yabancı bir devletin bu konuda yaptığı yargılama faaliyetinin kendi ülkesinde bir etkiye sahip olmayacağını düzenlemişse, bunun anlamı yabancı devlet mahkemelerinin yetkisinin bertaraf edilmesi değildir; sadece yabancı mahkemenin bu konuda yargılama yaparken kullandığı yetkinin *tanınmaması* ve o devletin, kendi mahkemelerinin bu konudaki

¹² NOMER, (dn.1) 397; Ergin NOMER, *Türklerin Kişi Hallerine İlişkin İhtilaf-ları ve Türk Mahkemelerinin Münhasır Yetkisi*, MHB, Yıl.3, S.1, 1983, s.12; Ergin NOMER, *Yargıtay Kararlarında Devletler Özel Hukuku Kanunu*, Prof. Dr. Oğuz İmregün'e Armağan, İstanbul, 1998, s.715; ÇELİKEL, (dn.10) MÖH 392, 393; ÇELİKEL, (dn.10) Tenfiz Şartları 9; SAKMAR, (dn.10) 99; ŞANLI, (dn.") 192; Rona AYBAY, Esra DARDAĞAN, *Yasaların Uluslararası Düzeyde Çatışması (Kanunlar İhtilafı)*, İstanbul, Aybay, 2001, s.234; EKŞİ, (dn.10) 216.

¹³ SAKMAR, (dn.10) 98, 99; EKŞİ, (dn.10) 216.

¹⁴ NOMER, (dn.1) 333.

yetkisine aykırı olarak yabancı bir mahkeme tarafından verilen karara kendi ülkesinde her hangi bir etki veya hukukî güç tanımamasıdır.

II. Türk Mahkemelerinin MÖHUK m. 38 (b) Anlamında Münhasır Yetkiye Sahip Olduğu Haller

1. Türkiye’de Bulunan Gayrimenkullerin Aynına Dair Davalara İlişkin Yetki

Milletlerarası yetki açısından münhasır olduğu ve MÖHUK m.38 (b) anlamında yabancı mahkeme kararlarının tanınması ve tenfizine engel teşkil edeceği ittifakla kabul edilen yegane yetki kuralı, Türkiye’de bulunan taşınmaz mallar üzerindeki aynî haklara ilişkin davalar için getirilmiş bulunan ve taşınmazın bulunduğu yer mahkemesini yetkilendiren kuraldır¹⁵ (HUMK m.13).

Yargıtay da, boşanmaya ve Türkiye’de bulunan bir gayrimenkulün temlikine ilişkin hükümlerden ibaret bir yabancı ilâmın tenfizi talebini kabul eden ilk derece mahkemesinin kararı hakkında, “... 38/b maddesi uyarınca Türk mahkemesinin münhasır yetkisine giren konularda yabancı mahkeme kararlarının tenfizine karar verilemez. Bu itibarla taşınmaz siciline ilişkin hükmün tenfizine karar verilmesi yasal kurala aykırıdır. Taşınmazlarla ilgili davalarda yetki, taşınmazın bulunduğu yer mahkemesine ait olup bu yetki kesin yetki kuralıdır. Doğrudan dikkate alınması gerekir.” şeklinde karar vermiştir¹⁶. Burada bir kavram problemine dikkat çekmek istiyoruz. Türk milletlerarası yetki hukukunda “kesin yetki” kavramı yer almamaktadır. MÖ-

¹⁵ NOMER, (dn.1) 398; NOMER, (dn.12) Münhasır Yetki 12; NOMER, (dn.12) Yargıtay Kararları 715; ÇELİKEL, (dn.10) MÖH 393; ÇELİKEL, (dn.10) Tenfiz Şartları, 9; SAKMAR, (dn.10) 100; ŞANLI, (dn.1) 192; Cemal ŞANLI, *Türkiye’deki Gayrimenkullerle İlgili Bir Yabancı Boşanma Kararının Tenfizi*, MHB, Yıl 6, S.1, 1986, s.45; B. Bahadır ERDEM, *1968 Tarihli Hukuki ve Ticari Konularda Mahkemelerin Yetkisi ve Mahkeme Kararlarının Tanınması ve Tenfizi Hakkında Brüksel Antlaşmasının Türk Mahkemelerinin Milletlerarası Yetki Kuralları ile Karşılaştırılması ve Uyumlaştırma Problemi*, MHB, Prof. Dr. Yılmaz Altuğ’a Armağan, Yıl 17-18, S.1-2, 1997-1998, s.206; UYANIK, (dn.10) 71; SARGIN, (dn.10) 161, 162.

¹⁶ Y. 2. HD. 25.01.1996, 44/782, Yasa Hukuk İçtihat ve Mevzuat Dergisi, C.XV, S.174/5, Haziran 1996, s.845.

HUK'ta, yabancı mahkeme lehine yapılacak yetki anlaşmalarını düzenleyen 31. maddede ve bu çalışmanın konusunu oluşturan 38. maddede münhasır yetkiden veya kamu düzenine ilişkin yetkiden bahsedilmektedir. Kesin yetki kavramı doktrinde veya mahkeme içtihatlarında iç yetki bakımından kullanılan bir kavramdır ve milletlerarası yetkinin söz konusu olduğu hallerde münhasır yetki kavramının kullanılması daha yerinde olacaktır. Dolayısıyla Yargıtay'ın kararda kullandığı "kesin yetki" kavramı yerine "münhasır yetki" kavramının kullanılmasının gerekli olduğu kanısındayız.

2. Miras Davalarına İlişkin Yetki

MÖHUK'un 30. maddesi, yabancılık unsuru taşıyan miras davaları açısından Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisini düzenlemektedir. Buna göre, yabancılık unsuru taşıyan miras davalarında ölenin Türkiye'deki son ikametgâhı mahkemesi, son ikametgâhın Türkiye'de olmaması halinde terekeye dahil malların bulunduğu yer mahkemesi milletlerarası yetkiye sahiptir.

Bir görüşe göre, MÖHUK'un, miras davaları için yetki kuralı koyan 30. maddesindeki düzenleme Türkiye'de bulunan tereke bakımından milletlerarası alanda münhasır yetki esası getirmektedir. Buna göre Kanundaki düzenleme, Türkiye'de son ikametgâhı bulunmayan fakat malları Türkiye'de olan kişilere ait miras davalarının Türk mahkemelerinde görülmesi amacını taşımakta ve Türkiye'de bulunan terekeye ait miras davalarının kesin olarak Türk mahkemesinde görülmesini arzu etmektedir. Terekeden bir mal hakkında istihkak davası da dahil olmak üzere Türkiye'deki terekeyle ilgili olarak açılan davaların, işin gereği olarak Türk mahkemelerinde görülmesi gerekir ve bu yorum, taşınmaz tereke için olduğu kadar taşınır mallar için de uygundur. Bu nedenle Türkiye'de son ikametgâhı olan murisin terekesine ait davalarda Türk mahkemeleri yetkili olacak; son ikametgâhın Türkiye'de olmadığı davalarda murisin Türkiye'de terekeye dahil malı yoksa yabancı bir devlet mahkemesi yetkili olabilecektir¹⁷.

Aynı yöndeki bir başka görüşe göre, son ikametgâhı Türkiye'de olan murisin terekeye dahil mallarının Türkiye'de olmaması halinde murisin son ikametgâhı olarak Türk mahkemelerinin münhasıran yetkili

¹⁷ ÇELİKEL, (dn.10) MÖH 344, 393; ÇELİKEL, (dn.10) Tenfiz Şartları 10.

olduğunu söylemek zordur. Fakat terekeye dahil malların Türkiye’de bulunması halinde, bu mallar üzerinde yabancı mahkemelerin mirasçılarının haklarını ve bu hakların kapsam ve sınırlarını tespit etmesi, bu haklarla ilgili koruyucu tedbirler alması ve bu mallar üzerinde mirasçılarının zilyetliğini tesis etmesi fiilî açıdan çok defa imkansız olduğu gibi, miras davalarının amaç ve niteliğine ve de pratik ihtiyaçlara uygun olmadığından, Türkiye’de bulunan malların bulunduğu yer mahkemesinin münhasır yetkili olduğunu kabul etmek gerekir¹⁸.

Bizim de katıldığımız aksi görüşe göre ise, terekenin Türkiye’de bulunması halinde bu tereke malları üzerinde Türk mahkemelerinin münhasır yetkili olduğunu ileri süren görüşün kabulü, Türkiye’de bulunan menkul tereke hakkında verilmiş yabancı mahkeme kararlarının Türkiye’de tanınması ve tenfizini engeller ve Türk tenfiz sistemine ters düşer. Ayrıca, yetki kuralının kademeli olması, diğer kademeli yetki kurallarında olduğu üzere (MÖHUK m.28, 29), yetki kuralının münhasır nitelikte olmasını gerektirmez¹⁹.

Bu noktada, terekeye dahil malların taşınır veya taşınmaz olması halinde bir ayırım yapan görüşe göre, Türkiye’de terekesi bulunmayan murisin yabancılık unsuru taşıyan miras davalarında son ikametgâh mahkemesine yetki veren hükmün münhasır yetki kuralı olarak kabul edilmemesi yerinde olmakla birlikte, Türkiye’de bulunan gayrimenkuller açısından Türk mahkemelerinin münhasıran yetkili olduğunu fakat menkuller bakımından aynı niteliği taşımadığını kabul etmek gerekir. Bu ayırımın gerekçesi, Türkiye’de yabancıların menkuller üzerinde miras yoluyla mülkiyet ve diğer hakları edinmelerine herhangi bir sınırlama getirilmediği halde, gayrimenkul edinmelerinin yasaklanmış veya sınırlanmış olması ve bu yasak veya sınırlamaların mülkiyet haklarının özüne ilişkin olmasıdır²⁰.

Kanımızca MÖHUK m. 30’da yer alan yetki kuralı münhasır nitelik taşımamaktadır. Bu konuda gayrimenkuller bakımından münhasır nitelikte bir yetki söz konusu olsa bile, bu nitelik, MÖHUK m. 30’da-

¹⁸ Cemal ŞANLI, *Yabancı Veraset İlâmlarının Türk Mahkemelerinde “Tanınması” veya “Delil” Olarak Kullanılması*, Prof. Dr. İlhan E. Postacıoğlu’na Armağan, İstanbul, 1990, s.300, 301.

¹⁹ NOMER, (dn.1) 398, dn.255.

²⁰ EKŞİ, (dn.10) 224 – 226.

ki yetki kuralından değil, MÖHUK m. 27'nin atfı gereği uygulanan ve gayrimenkullerin aynına ilişkin davalarda gayrimenkulün bulunduğu yer mahkemesine münhasır yetki veren HUMK m. 13'teki kuraldan kaynaklanmaktadır.

3. Sigorta Akitlerinden Doğan Davalara İlişkin Yetki

Milletlerarası münhasır yetki kuralı getirip getirmeme açısından tereddüt doğuran hususlardan biri de, sigorta şirketleri ile müşterileri arasındaki yabancılık unsuru taşıyan ihtilaflar için MÖHUK m.27'nin atfı gereği uygulanan HUMK m.19'daki yetki kuralıdır.

Maddeye göre, sigorta akitlerinden doğan tazminat davaları, sigortanın taşınmaz mala veya belirli bir yerde kalması şart kılınmış taşınır mala ilişkin olması halinde bu malın bulunduğu yerde, durumu gereği belirli bir yerde kalmayan mallara ilişkin olması halinde tehlikenin ortaya çıktığı yerde ve hayat sigortalarında sigorta olunan şahsın ikametgâhının bulunduğu yer mahkemelerinde *de* açılabilir ve sigorta akitlerinin, bu yetki kurallarını bertaraf eden şartları hükümsüzdür.

Bu kuralın milletlerarası yetki açısından taşıdığı nitelik hakkında doktrinde, HUMK m.19'un yabancı sigorta şirketlerine karşı Türk vatandaşlarını korumak, davalarını yabancı mahkemeler önüne götürerek onları savunmasız veya güç savunulur durumda bırakmamak amacıyla konulduğu ve bu nedenle Türk mahkemelerini münhasıran yetkili kıldığı ifade edilmiştir²¹.

Bir başka görüş, HUMK'un 19. maddesinde yer alan yetki kuralının; münhasır yetkiden söz edebilmek için kanunun belirli davaların mutlaka Türk mahkemelerinde görülmesini amaçlamış ve bunu sağlamak için her zaman yetkili olabilecek bir Türk mahkemesini göstermiş olması şart olduğundan, yabancı mahkeme kararlarının tanınmasını ve tenfizini engelleyecek anlamda bir münhasır yetki esası getirmediğini ileri sürmüştür²². Aynı gerekçeden hareket eden bir diğer görüş, bu yetki kuralının Türkiye'deki sigortalıyı korumak amacı taşıdığını, bu bakımdan kamu düzeninden bir yetki kuralı olduğunu, taraflar arasında yetki sözleşmesi yapılamayacağını ve yetki sözleşmesi yapılmış

²¹ Yılmaz ALTUĞ, *Türk Milletlerarası Usul Hukuku (Devletler Hususî Hukukunda Yargı Yetkisi)*, İstanbul, 1983, s.120.

²² NOMER, (dn.12) Münhasır Yetki 12.

olsa dahi sigortalının diğer yetkili mahkemelerde dava açabileceğini ve sonuç olarak da kuralın *sigortacı davacı için* kamu düzeninden olduğunu ifade etmiştir²³.

Bu görüşlerin yanında, HUMK'un 19. maddesinde yer alan yetki kuralının, zayıf tarafı korumak amacıyla konulmuş bulunduğu, Türkiye'deki sigortalıyı korumak amacı taşıdığı ve bu sebeple *sigortalıyı koruma gayesiyle sınırlı* münhasır yetki kuralı olduğu kabul edilmektedir²⁴.

Yargıtay da bir kararında, Türkiye'de ikametgâhı bulunan sigortalının ikametgâhı mahkemesinin yetkisini yabancı devlet mahkemesi lehine kaldıran yetki şartını geçersiz saymış ve HUMK'un 19. maddesindeki yetki kuralını, sigorta ettireni korumak amacıyla kamu düzenine ilişkin yetki kuralı olarak değerlendirmiştir²⁵. Olayda, Türk vatan-dışı sigorta ettiren, Almanya'da bulunduğu sırada kendisi, eşi ve üç çocuğu için bir Alman sigorta şirketi ile, Alman mahkemeleri lehine yetki klozu içeren, yurt dışı hastalık sigortaları sözleşmesi yapmış ve bu sigorta sözleşmesinden doğan bir uyuşmazlık hakkında Türk mahkemelerinde dava açmıştır. Davalı Alman sigorta şirketi, sigorta sözleşmesindeki yetki klozuna dayanarak davanın Almanya'da açılması gerektiğine ilişkin ilk itirazda bulunmuştur. İlk derece mahkemesi bu itirazı reddetmiş ve konu temyiz aşamasında Yargıtay'ın önüne gelmiştir. Yargıtay, yabancı mahkemelerin lehine yetki sözleşmesi yapılmasını düzenleyen MÖHUK m.31'den bahisle yetki sözleşmesinin, kamu düzenine aykırı olmadığı veya yetkinin münhasır yetki esasına göre tayin edilmediği hallerde geçerli olacağını belirttiikten sonra HUMK m.19'da, hayat sigortalarında, sigorta olunan şahsın ikametgâhında *da* dava açılabilirliğinin ve sigorta sözleşmelerine bu hükmün aksine konulacak şartların geçersiz olacağını kesin bir biçimde düzenlendiğini, ayrıca bu hükmün konuluş sebebinin *ekonomik yönden güçlü bulunan sigorta şirketlerine karşı kişileri korumak* olduğunu ve bu yüzden de bu düzenlemenin kamu düzeni amacıyla yapıl-

²³ SAKMAR, (dn.10) 104; ÇELİKEL, (dn.10) MÖH 394; ÇELİKEL, (dn.10) Tenzif Şartları 10; EKŞİ, (dn.10) 218; SARGIN, (dn.10) 157; UYANIK, (dn.10) 77, 78.

²⁴ ŞANLI, (dn.1) 193.

²⁵ Y. 11. HD. E. 1997/3609, K. 1997/5636, T. 19.06.1997, Yasa Hukuk İctihat ve Mevzuat Dergisi, C.XVII, S.194, Şubat 1998, s.78.

mış olduğunun kabul edilmesi gerektiğini ifade etmiş ve sonuç olarak da MÖHUK m.31 uyarınca sigorta ettirenin yetki anlaşmasıyla bağlı olmadığına karar vermiştir.

Münhasır yetkiden söz edebilmek için kanunun belirli davaların mutlaka Türk mahkemelerinde görülmesini amaçlamış ve bunu sağlamak için her zaman yetkili olabilecek bir Türk mahkemesini göstermiş olması şart olduğundan, öncelikle HUMK m.19'daki kuralın konuluş gayesi ve ifade biçimine bakmak ve bu şartı sağlayıp sağlamadığını tespit etmek gerekir. Düzenlemede, farklı nitelikteki malların konu olabileceği sigorta sözleşmelerine ve hayat sigortalarına ilişkin yetki kuralları konulduktan sonra bunların "...bulunduğu mahallerde dahi dava edilebilir." denilerek, genel yetki kuralı ve söz konusu olabilecek diğer özel yetki kuralları bertaraf edilmemiş ve bu kurallara ek olarak özel yetki kuralı konulmuştur. Buradaki gaye, açılacak davalarda taraflara ve özellikle hayat sigortalarında sigortalıya bir kolaylık sağlamaktır. Maddenin ikinci fıkrasında, sigorta sözleşmelerine bu maddede aykırı olarak konulacak yetki şartlarının hükümsüz olacağı düzenlenmiştir. Bunun anlamı, maddede yer alan yetki kuralları uyarınca yetkili olan mahkemelerin yetkisinin, yetki sözleşmesiyle bertaraf edilemeyeceği, yani maddedeki yetki kurallarının ortadan kaldırılamayacağı ve fakat bunların yanında ek olarak yetkili mahkeme tayin edilmesinin mümkün olduğudur. Kaldı ki bu yetki kuralının yabancı bir mahkemeyi işaret etmesi her zaman için ihtimal dahilindedir. Dolayısıyla hükmün, konuluş amacı ve ifade biçiminden hareketle münhasır yetki kuralı niteliği taşımadığı kanaatindeyiz. Fakat, her ne kadar hükmün amacı, hükmü münhasır yetki kuralı olarak kabul etmimize elverişli değilse de, hayat sigortaları açısından sigortalının ikametgâhının da yetkili kılınmış olması ve bu yetkinin ortadan kaldırılmasına müsaade edilmemesi, bu tür sigortalar açısından ve ikametgâhı Türkiye'de bulunan hayat sigortalısı bakımından, düzenlemenin koruyucu niteliğinin bulunduğu anlamına gelmektedir. Hükmün, münhasır yetki veya kamu düzenine ilişkin yetki kuralı niteliği taşımadığının kabulü halinde, sigorta şirketi ile hayat sigortasının sigortalısı arasında yabancı mahkeme lehine yapılacak bir yetki sözleşmesi Türk mahkemelerinin yetkisini MÖHUK m.31 gereği bertaraf edeceğinden, aynı zamanda HUMK m.19'daki yetki kuralını ve ilk fıkra ile getirilen yetkinin kaldırılamayacağını düzenleyen ikinci fıkra hükmünü de bertaraf edecek ve bu sonuç, HUMK m.19 hükmü ve bu hük-

mün konuluş amacı ile bağdaşmayacaktır. Bu bakımdan, bu yetki kuralının Türkiye'deki sigortalıyı korumak amacı taşıdığını, bu bakımdan kamu düzeninden bir yetki kuralı olduğunu, taraflar arasında yetki sözleşmesi yapılamayacağını ve yetki sözleşmesi yapılmış olsa dahi sigortalının diğer yetkili mahkemelerde dava açabileceğini ve sonuç olarak da kuralın *sigortacı davacı için* kamu düzeninden olduğunu ifade eden²⁶ görüşe katılmaktayız.

4. Yabancı Anonim ve Sermayesi Paylara Bölünmüş Şirketlerle İlgili Davalara İlişkin Yetki

Ecnebi Anonim ve Sermayesi Eshama Münkasem Şirketler ile Ecnebi Sigorta Şirketleri hakkındaki 1330 tarihli Muvakkat Kanun'un 10. maddesinde, yabancı şirketlerin Türkiye'deki şube ve acentelerini kanunî ikametgâh sayan ve şirket aleyhindeki davaların bu mahkemede açılacağını bildiren bir yetki kuralı mevcuttur.

Doktrinde bu yetki kuralının, Türk mahkemelerinin diğer yetki kuralı uyarınca doğan yetkisini ortadan kaldırmadığı, diğer yetki kuralı yanında alternatif nitelikte bir yetki kuralı olarak yer aldığı ve bu sebeple de münhasır nitelik taşımadığı belirtilmektedir²⁷.

Bununla birlikte, münhasır yetki tesis edip etmediği tereddüt doğurabilecek nitelikteki bu yetki kuralının konulma amacının, yabancı şirketin Türkiye'deki müşterilerini korumak olduğu ve bu nedenle kural aleyhine yapılmış bir yetki anlaşmasının şirket açısından geçersiz kabul edilebileceği ifade edilmektedir²⁸.

Bir başka görüşe göre, anılan Kanun, HUMK ve MÖHUK'un henüz yürürlükte olmadığı bir dönemde konulmuş olup, Kanunun o günün şartları itibarıyla taşıdığı kamu düzeni karakterli koruyucu hüküm vasfının, ticaretin hızla yurt sathına yayıldığı, özellikle pazarlama şirketlerinin merkez veya şubelerinin bulunduğu yerlerin dışında da

²⁶ SAKMAR, (dn.10) 104; ÇELİKEL, (dn.10) MÖH 394; ÇELİKEL, (dn.10) Tenfiz Şartları 10; EKŞİ, (dn.10) 218; SARGIN, (dn.10) 157; UYANIK, (dn.10) 77, 78.

²⁷ NOMER, (dn.12) Münhasır Yetki 12; SAKMAR, (dn.10) 101, 102; EKŞİ, (dn.10) 217.

²⁸ ÇELİKEL, (dn.10) MÖH 394; ÇELİKEL, (dn.10) Tenfiz Şartları 10; ŞANLI, (dn.1) 193; SARGIN, (dn.10) 161.

seyyar tüccar memurları eliyle de ticarî faaliyet yürüttükleri günümüzde her durumda söz konusu olması gerektiğinin iddia edilemeyeceğini ifade etmektedir. Buna göre hükmün, yabancı unsurlu tüketici akitlerinde kamu düzenine ilişkin bir koruyucu yetki kuralı olarak müdahale edebilme özelliği, tüketicinin mutaden sakin olduğu yerin Türkiye olduğu ve tüketici akitlerinin anılan şirketlerin yabancılık vasfından başka yabancılık unsuru taşımadığı hal ile sınırlı olarak kabul edilmeli ve hüküm, yabancı mahkemeleri yetkili kılan anlaşmaların Türkiye’de hukukî sonuç doğurmalarını engellemelidir²⁹.

İfade edildiği üzere bu yetki kuralının konuluş amacı, yabancı şirketin Türkiye’deki müşterilerini korumak olduğundan ve yabancı şirketlerin Türkiye’deki şube ve acentelerini kanunî ikametgâh sayarak ve şirket aleyhindeki davaların bu mahkemede açılacağını bildirerek bir anlamda HUMK m.9’un uygulanabilmesini de tesis eden kuralın, zayıf tarafı, yani bu kural açısından Türkiye’de şube veya acentesi bulunan yabancı şirketin Türkiye’deki müşterilerini koruma amacıyla kamu düzeninden sayılması ve yabancı mahkeme kararının tanınması ve tenfizine engel teşkil etmemesi gerektiği kanısındayız.

5. İş Akitlerinden Doğan Davalara İlişkin Yetki

İşçi ve işveren arasındaki iş akitlerinden doğan davalarda yetkili mahkemeyi gösteren, 5521 sayılı İş Mahkemeleri Kanunu’nun (İMİK) 5. maddesindeki yetki kuralı, MÖHUK’un 27. maddesinin atfı gereği yabancılık unsuru taşıyan iş akitlerinden doğan davalarda milletlerarası yetkili mahkemeyi de belirler. Maddede, davalının MK gereğince ikametgâhı sayılan yer veya işin yapıldığı yer mahkemesinin yetkili olduğu düzenlenmiş ve bu mahkemelerin yetkisini bertaraf eden yetki anlaşmalarının geçerli olmayacağı belirtilmiştir.

Bahse konu yetki kuralının, işçiyi korumak amacıyla konulduğu ve bu bakımdan da kamu düzeni düşüncesine dayandığı; iç hukuk açısından kamu düzenine dayanan ve münhasır yetki tesis eden bu yetki kuralının yabancı mahkeme kararlarının tanınması ve tenfizi alanında da *işçiyi korumak amacıyla sınırlı* olarak münhasır bir yetki kuralı niteliği taşıdığı, dolayısıyla hem işyerinin hem de işçinin ikametgâhının

²⁹ Gülin GÜNGÖR, *Milletlerarası Özel Hukukta Tüketicinin Korunması, Yetkin*, Ankara, 2000, s.148, 149.

Türkiye’de bulunması halinde işçi aleyhine açılan iş davalarına ait yabancı mahkeme kararlarının Türkiye’de tenfiz edilemeyeceği ifade edilmektedir. Bununla beraber, işçiyi koruma amacıyla sınırlı münhasır bir yetki kuralı söz konusu olduğundan, işçinin yabancı bir mahkemeden işveren aleyhine almış olduğu mahkeme kararının Türkiye’de tanınması ve tenfizinin, Türk mahkemelerinin münhasır yetkisi ileri sürülerek önlenememesi gerektiği kabul edilmektedir³⁰.

Bir başka görüşe göre ise, iç hukuk açısından münhasır yetki kuralı olarak kabul edilmeyen İMK m.5’in, yabancı ilâmların tanınması ve tenfizini engelleyici nitelikte bir münhasır yetki kuralı olarak yorumlanmaması gerekir. Eğer kural, bu şekilde yorumlanırsa, yabancı mahkeme tarafından işçi lehine verilmiş kararların da tanınması ve tenfizi mümkün olmayacaktır³¹. Aynı görüşü savunan bir başka müellife göre, İMK m.5 ile amaçlanan, iş sözleşmelerinden doğan uyuşmazlıkların çözümünü münhasıran Türk mahkemelerine bırakmak değil; ekonomik açıdan zayıf durumda bulunan işçiyi korumak ve Türkiye’de dava açabilmesi yönünde yetkili bir mahkemeyi daima hazır bulundurarak kolaylık sağlamaktır ve bu nedenle işçiyi daha iyi koruyacak ve onun daha kolay başvurabileceği bir mahkemenin yetki sözleşmesi ile seçilebileceğini kabul etmek yerinde olacaktır³².

Yargıtay Hukuk Genel Kurulu bir kararında, İMK’nın 5. maddesindeki yetki kuralının, işçiyi korumak amacıyla konulmuş ve kamu düzeni düşüncesine dayanan bir yetki kuralı olarak yorumlamış ve bu nedenle bu iki yetkiyi bertaraf eden yetki sözleşmelerinin geçerli olmayacağını belirtmiştir³³.

Kanımızca, İMK m.5’te yer alan yetki kuralı, HUMK’taki genel ve özel nitelikteki yetki kurallarının yanında, özel nitelikte yetki hükmü getiren bir kural olmayıp, iş akitlerinden doğabilecek uyuşmazlıklar için davalının MK gereğince ikametgâhı sayılan yer ya da işin yapıldığı yer mahkemesinin yetkili olduğunu ve bu yetkinin yetki anlaşmasıyla ortadan kaldırılamayacağını belirten kamu düzenine ilişkin yetki

³⁰ NOMER, (dn.1) 397, dn.254; ŞANLI, (dn.1) 193; ERDEM, (dn.15) 206.

³¹ EKŞİ, (dn.10) 220.

³² UYANIK, (dn.10) 86; SARGIN, (dn.10) 159.

³³ Y. HGK. 06.05.1998, E.12-287/K.325, kararın metni için bkz. Aysel ÇELİKEL – Ergin NOMER, *Devletler Hususi Hukuku, Örnek Olaylar – Mahkeme Kararları*, 7.Bası, İstanbul, 2001, s.498.

kuralıdır. Maddede, bu yetkinin ortadan kaldırılmasına müsaade edilmemesi, düzenlemenin işçi bakımından koruyucu niteliğinin bulunduğu anlamına gelmektedir. Hükmün ifade biçimi ve konuluş gayesine baktığımızda, gayenin iş akitlerinden doğan uyuşmazlıkların çözümünü münhasıran Türk mahkemelerine bırakmak olmadığı ve her zaman için yabancı bir mahkemeye yetki vermesinin mümkün olduğu ve bu açıdan münhasır yetki sayılamayacağı kanısındayız. Hükmün, kamu düzenine ilişkin yetki kuralı niteliği taşımadığının kabulü halinde ve işçinin ikametgâhının ve iş yerinin Türkiye’de olması ihtimalinde işçi ile işveren arasında yabancı mahkeme lehine yapılacak bir yetki sözleşmesi Türk mahkemelerinin yetkisini MÖHUK m.31 gereği bertaraf edeceğinden, aynı zamanda İMK m.5’teki yetki kuralını ve bu kural ile getirilen yetkinin kaldırılamayacağını düzenleyen hükmü de bertaraf edecek ve bu sonuç, İMK m.5 hükmü ve bu hükmün konuluş amacı ile bağdaşmayacaktır. Bu gerekçeyle, İMK m.5’te yer alan yetki kuralını kamu düzenine ilişkin kabul eden görüşe katılmaktayız.

6. Tüketici Akitlerinden Doğan Davalara İlişkin Yetki

4077 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkındaki Kanun’da (TKHK) bu Kanunun uygulanmasıyla ilgili olarak çıkabilecek hukukî ihtilaflar açısından yer itibariyle yetki kuralı konulmamış fakat Kanunun 23.maddesinde, anılan hukukî ihtilaflara tüketici mahkemelerinde bakılacağı düzenlenmiştir. Dolayısıyla, yabancılık unsuru içeren tüketici akitlerinden doğacak uyuşmazlıklar MÖHUK m.27’nin atfı gereği iç hukukun yer itibariyle yetki kuralları uyarınca yetkili olan mahkemelerde görülecektir³⁴. Tereddüt doğurabilecek nokta, TKHK m.23’te yer alan düzenlemenin amacının, ihtilaf konusunun mutlak şekilde ve sadece Türk tüketici mahkemelerinde görülmesini sağlamak amacıyla konulmuş olup olmadığı ve bu anlamda milletlerarası münhasır yetki tesis edip etmediğidir.

Doktrinde ileri sürülen bir görüşe göre, tüketicinin ikametgâhının veya mutad meskeninin Türkiye’de olması halinde bu mahkemelerin kamu düzeninden olduğu gerekçesiyle tanıma ve tenfizden engellenmesi; fakat, tüketiciyi koruyan hükümlerin bulunduğu yerde dava tüketici tarafından açılmışsa veya tüketicinin o yabancı mahkemeyi yetki-

³⁴ GÜNGÖR, (dn.29) 137.

lendirmesi hali varsa, bu durumda o yabancı mahkemeden alınmış kararın tanınıp tenfiz edilmesi gereklidir³⁵.

Bir diğer görüş ise, TKHK'nın uygulanmasından doğan ihtilaflar için yetkili kılınan tüketici mahkemelerinin yetkisinin, *tüketiciyi korumak amacıyla sınırlı* münhasır nitelik taşımakta olduğunu ve bu sebeple tüketiciyi Türk hukukundan daha fazla koruyan hükümlere sahip bir yabancı mahkeme kararının Türkiye'de tanınması ve tenfizinin, Türk tüketici mahkemelerinin münhasır yetkisi ileri sürülerek engellenmesinin amaca uygun sonuç vermeyeceğini belirtmektedir³⁶.

Öncelikle belirtmeliyiz ki TKHK m.23'teki kural bir yetki kuralı olmadığından, bu kuralın amacının, ihtilaf konusunun mutlak şekilde ve sadece Türk tüketici mahkemelerinde görülmesini sağlamak olduğunu söylemek mümkün değildir. Türk hukukunda, tüketici akitlerine ilişkin çıkabilecek uyuşmazlıklar açısından özel olarak konulmuş bir yetki kuralı bulunmadığından dolayı, yabancılık unsuru içeren tüketici akitlerinden doğacak uyuşmazlıklarda Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisi, MÖHUK m.27'nin atfı gereği iç hukukun yer itibarıyla yetki kuralları uyarınca belirlenecektir. Bu kurallar HUMK'un genel ve özel yetki kuralları olacaktır. Her ne kadar bu durum doktrinde eleştirilerek, tüketici akdinin kapsamı ve niteliğinin göz ardı edildiği ve tüketicinin korunması amacını güden özel yetki kuralına ihtiyaç bulunduğu söylene de³⁷, kanımızca mevcut düzenlemeler karşısında münhasır yetkiden veya kamu düzenine ilişkin yetkiden söz etmek mümkün değildir.

7. İcra ve İflas Davalarına İlişkin Yetki

Sözlü olarak da yapılabilen bir takip talebinin, bu takibe karşı kendisini koruyamayan borçlu bakımından maddî hukuka aykırı sonuçlarını gidermek ve mahkemelerin haciz ve iflas takiplerinde denetim yapmalarını sağlamak amacıyla 2004 sayılı İcra ve İflas Kanunu'nda (İİK) öngörülen davalara ilişkin yetkinin de münhasır nitelik taşıdığı ifade edilmektedir. Bu tür davaların, Türkiye'de başlamış veya başla-

³⁵ Günseli ÖZTEKİN, *Türk Devletler Özel Hukukunda Tüketici Akitlerine İlişkin Sorunlar*, Beta, İstanbul, 2000, s.140.

³⁶ NOMER, (dn.1) 398, dn.254; ŞANLI, (dn.1) 193.

³⁷ ÖZTEKİN, (dn.35) 125, 126.

yacak olan takiplerle yakından bağlantılı olduğu ve davaların kabulünün veya reddinin, takibin devamına veya sona ermesine neden olduğu belirtilerek, icra organlarının faaliyetlerinin taşıdığı kamusal nitelik nedeniyle, Türkiye’de bir haciz veya iflas yoluyla takibe ilişkin davalarda Türk mahkemelerinin yetkisinin münhasır nitelik taşıdığı kabul edilmektedir³⁸.

İflas davalarını farklı açıdan ele alan bir başka görüş ise, iç hukuk bakımından kamu düzeni karakterli ve kesin yetki kuralı esasına dayandığı kabul edilen İİK m.154’ün, milletlerarası unsurlu bir iflas ilişkisinin söz konusu olduğu hallerde Türk mahkemelerinin bu kural uyarınca sahip olduğu milletlerarası yetkinin bertaraf edilmesine imkan vermeyen, münhasır yetki yaratmayan, kamu düzeni karakterli bir kural olarak dikkate alınması gerektiğini savunmaktadır³⁹.

İİK m. 154’e göre, “*iflâs dâvaları için yetki sözleşmesi yapılamaz ve iflâs dâvası mutlaka borçlunun muamele merkezinin bulunduğu yer ticaret mahkemesinde açılır.*” Bu kural iç yetki açısından kamu düzenine ilişkin yetki kuralı⁴⁰ veya hem kamu düzenine ilişkin hem de kesin yetki kuralı⁴¹ olarak nitelendirilmektedir.

Kanaatimizce İİK m.154’te yer alan yetki kuralı, muamele merkezi Türkiye’de bulunan kişiler hakkında açılacak iflas davalarında yalnızca Türk mahkemelerini işaret etmektedir ve münhasır nitelikte bir yetki kuralıdır. Bu sebeple, bu kişilerin iflası hakkında yabancı mahkemelerden alınacak ilâmların tanınması ve tenfizine ilişkin talepler, Türk mahkemelerinin münhasır yetkisine aykırılıktan dolayı reddedilmelidir. Borçlunun muamele merkezinin Türkiye’de olmaması veya merkezi yurt dışında bulunan ticarî işletmelerin Türkiye’de şubesi bulunmaması hallerinde Türk mahkemelerinin bu kişinin veya ticarî işletmenin iflası hakkında yer bakımından yetkisi yoktur. Bu yorumun, Türk iflas hukukunda hâkim olan ve iflas masasına sadece Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde bulunan mal ve hakların girdiğini, ayrıca müflisin yabancı bir devlet ülkesinde bulunan mallarının Tür-

³⁸ ŞANLI, (dn.1) 193,194; EKŞİ, (dn.10) 226.

³⁹ SARGIN, (dn.10) 164.

⁴⁰ Timuçin MUŞUL, *Teorik ve Uygulamalı İcra ve İflâs Hukuku II İflâs Hukuku*, Alfa, İstanbul, 2002, s.58.

⁴¹ Baki KURU, *İcra ve İflâs Hukuku*, C.III, Seçkin, Ankara, 1993, s.2654.

kiye'deki iflas masasına girmeyeceğini ifade eden⁴² mülkîlik prensibiyle de paralel olduğu kanaatindeyiz. Ancak, mülkîlik prensibinin hâkim olmadığı devlet mahkemelerince Türkiye'de muamele merkezi veya şubesi bulunmayan bir ticarî işletme hakkında verilen bir iflas kararının müflisin Türkiye'deki mallarını da kapsamı halinde bu kararın Türkiye'de tanınması ve tenfizinin, Türk mahkemelerinin münhasır yetkisi ileri sürülerek önlenip önlenemeyeceği sorusu tereddüt doğurabilir. Öncelikle belirtmeliyiz ki, eğer bir gerçek veya tüzel kişinin İİK m.154 anlamında Türkiye'de muamele merkezi yoksa bunun anlamı, bu kişi hakkında verilecek iflas kararları bakımından Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisinin bulunmadığıdır. Dolayısıyla, her ne kadar iflas kararları MÖHUK m.34 anlamında kesin hüküm teşkil etmeye elverişli nitelik taşımaları dahi, bu niteliği taşıyan ve müflisin Türkiye'deki mallarını da kapsayan iflas kararının verilmesi ihtimalinde bu kararların tanınması ve tenfizi talebi, Türk mahkemelerinin münhasır yetkisine dayanılarak reddedilemez.

8. Fikrî Hukuka Dair Bazı Davalara İlişkin Yetki

Patent Haklarının Korunması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname⁴³'nin (PatKHK) 137. maddesi "Patent Sahibinin Talepleri ve Hukuk Davalarında Yetkili Mahkeme" başlığını taşımaktadır. Düzenlemeye göre, patent sahibi tarafından üçüncü kişiler aleyhine açılacak hukuk davalarında yetkili mahkeme, davacının ikametgâhının olduğu veya suçun işlendiği veya tecavüz fiilinin etkilerinin görüldüğü yer mahkemesidir. Davacının Türkiye'de ikamet etmemesi halinde yetkili mahkeme, sicilde kayıtlı vekilinin iş yerinin bulunduğu yer ve eğer vekillik kaydı silinmişse Enstitü merkezinin bulunduğu yer mahkemesidir. Üçüncü kişiler tarafından patent başvurusu veya patent sahibi aleyhine açılacak davalarda yetkili mahkeme, davalının ikametgâhının bulunduğu, davalının Türkiye'de ikametgâhi yoksa sicilde kayıtlı vekilinin iş yerinin bulunduğu yer ve eğer vekillik kaydı silinmişse Enstitü merkezinin bulunduğu yer mahkemesidir. Birden fazla mahkemenin yetkili olduğu durumda yetkili mahkeme, ilk davanın açıldığı mahkemedir.

⁴² MUŞUL, (dn.40) 17.

⁴³ 551 sayılı KHK için bkz. RG. 27.06.1995 – 22326.

Endüstriyel Tasarımların Korunması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname⁴⁴'nin (EndKHK) 49. maddesinde, tasarım hakkı sahibi tarafından üçüncü kişiler aleyhine açılacak hukuk davalarında, davacının ikametgâhının bulunduğu veya suçun işlendiği veya tecavüz fiilinin etkilerinin görüldüğü yer mahkemesinin yetkili olduğu düzenlenmiştir. Davacının Türkiye Cumhuriyeti uyruğunda olmaması halinde yetkili mahkeme, sicilde kayıtlı vekilinin iş yerinin bulunduğu yer ve eğer vekillik kaydı silinmişse Enstitü merkezinin bulunduğu yer mahkemesidir. Üçüncü kişiler tarafından tasarım başvurusu veya tasarım belgesi sahibi aleyhine açılacak davalarda yetkili mahkeme, davalının ikametgâhının bulunduğu, davalının Türkiye'de ikametgâhı yoksa sicilde kayıtlı vekilinin iş yerinin bulunduğu yer ve eğer vekillik kaydı silinmişse Enstitü merkezinin bulunduğu yer mahkemesidir. Birden fazla mahkemenin yetkili olduğu durumda yetkili mahkeme, ilk davanın açıldığı mahkemedir.

Coğrafi İşaretlerin Korunması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname⁴⁵'nin (CoğKHK) 25. maddesinde coğrafi işaret hakkı sahibi tarafından üçüncü kişiler aleyhine açılacak hukuk davalarında, coğrafi işaretin ilgili olduğu veya davacının ikametgâhının bulunduğu veya suçun işlendiği veya tecavüz fiilinin etkilerinin görüldüğü yer mahkemelerinin yetkili olduğu düzenlenmiştir. Davacının Türkiye Cumhuriyeti uyruğunda olmaması halinde yetkili mahkeme, sicilde kayıtlı vekilinin iş yerinin bulunduğu yer ve eğer vekillik kaydı silinmişse Enstitü merkezinin bulunduğu yer mahkemesidir. Üçüncü kişiler tarafından coğrafi işaret başvurusu veya coğrafi işaret belgesi sahibi aleyhine açılacak davalarda yetkili mahkeme, davalının ikametgâhının bulunduğu, davalının Türkiye'de ikametgâhı yoksa sicilde kayıtlı vekilinin iş yerinin bulunduğu yer ve eğer vekillik kaydı silinmişse Enstitü merkezinin bulunduğu yer mahkemesidir. Birden fazla mahkemenin yetkili olduğu durumda yetkili mahkeme, ilk davanın açıldığı mahkemedir.

Markaların Korunması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname⁴⁶'nin (MarKHK) 63. maddesine göre marka sahibi tarafından üçüncü kişiler aleyhine açılacak hukuk davalarında, davacının ika-

44 554 sayılı KHK için bkz. RG. 27.06.1995 – 22326.

45 555 sayılı KHK için bkz. RG. 27.06.1995 – 22326.

46 556 sayılı KHK için bkz. RG. 27.06.1995 – 22326.

metgâhının bulunduğu veya suçun işlendiği veya tecavüz fiilinin etkilerinin görüldüğü yer mahkemesi yetkilidir. Davacının Türkiye'de ikamet etmemesi halinde yetkili mahkeme, sicilde kayıtlı vekilinin iş yerinin bulunduğu yer ve eğer vekillik kaydı silinmişse Enstitü merkezinin bulunduğu yer mahkemesidir. Üçüncü kişiler tarafından marka başvurusu veya marka sahibi aleyhine açılacak davalarda yetkili mahkeme, davalının ikametgâhının bulunduğu, davalının Türkiye'de ikametgâhı yoksa sicilde kayıtlı vekilinin iş yerinin bulunduğu yer ve eğer vekillik kaydı silinmişse Enstitü merkezinin bulunduğu yer mahkemesidir. Birden fazla mahkemenin yetkili olduğu durumda yetkili mahkeme, ilk davanın açıldığı mahkemedir.

Bu düzenlemelere ilişkin olarak açılacak davalar bakımından şöyle bir ayırım yapılabilir. Yukarıda sayılan düzenlemelerde yer alan yetki kurallarının; dava Türk Patent Enstitüsü'ndeki sınaî hakların tescil, terkin, tashih veya iptaline ilişkin olduğu ölçüde münhasır nitelikte olduğu ve bu kuralların söz konusu davalar bakımından, nitelikleri itibarıyla HUMK'un 13. maddesine benzediği ifade edilmektedir. Buna göre, anılan düzenlemelerde, yetkisi öngörülen Türk mahkemeleri idarî veya kamusal nitelikte işlemler yürütmekte veya bu nitelikteki işlemler hakkında karar vermektedirler ve kamu düzenini yakından ilgilendiren bu işlem ve kayıtlar hakkında yabancı mahkemelerin yetkisinin kabul edilmesi, bu işlem ve kayıtların mahiyeti ile bağdaşmayacaktır. Dolayısıyla, yukarıda anılan fikrî ve sınaî haklarla ilgili olan ve Türkiye'deki bir kaydın tescil, terkin veya iptaline yönelik davalarda Türk mahkemelerinin yetkisi münhasır kabul edilmekte ve bu konularda yabancı mahkeme kararlarının tanınamayacağı ve tenfiz edilemeyeceği kabul edilmektedir⁴⁷.

Bu doğrultuda, üçüncü kişiler tarafından fikrî hak sahibi aleyhine açılacak davalara –ki bu davalarda üçüncü kişiler fikrî hakkın ve fikrî hakka ilişkin başvuru sahipliğinin kendilerine ait olduğunu iddia etmektedirler [PatKHK m.12; MarKHK m.7, 42; EndKHK m.19; CoğKHK m.21 (b)]– ilişkin yetki kuralının milletlerarası yetki açısından münhasır yetki tesis ettiği kanısındayız. Zira bu davalar bakımından yetkili mahkeme davalının ikametgâhı mahkemesi olarak düzenlenmiş ve davalının Türkiye'de ikamet etmemesi halinde sicilde kayıtlı vekilinin iş yeri mahkemesi veya vekilinin kaydı silinmiş ise

⁴⁷ ŞANLI, (dn.1) 192 dn.215, 193, 194.

Türk Patent Enstitüsünün merkezinin bulunduğu yer mahkemesine yetki verilerek her halükarda yetkili bir Türk mahkemesi bulunmuş ve sadece Türk mahkemelerine yetki verilmiştir.

Bunun yanında anılan düzenlemelerde yer alan fikrî hakların haksız fiil yoluyla ihlal edilmesi halinde açılacak davalara, ki yukarıda bahsettiğimiz düzenlemelerde bu tür davalar için fikrî hak sahibinin üçüncü kişilere açtığı davalar denilmiştir, ilişkin yetki kurallarının iç yetki açısından kesin yetki kuralı niteliği taşıdığı ifade edilmektedir⁴⁸. Bu düzenlemede yer alan, davacının ikametgâhına ilişkin yetki kuralının yabancı bir mahkemeyi gösterme ihtimali, davacının Türkiye'de ikametgâhının bulunmaması veya davacının Türkiye Cumhuriyeti uyruğunda olmaması hallerinde bu kişinin sicilde kayıtlı vekilinin iş yerinin bulunduğu yer veya kaydı silinmişse Türk Patent Enstitüsünün merkezinin bulunduğu yer mahkemesine yetki verilerek ortadan kaldırılmıştır. Fakat haksız fiilin işlendiği veya etkilerinin görüldüğü yer bakımından yabancı bir devlet mahkemelerini işaret etme ihtimali her zaman için vardır. Bu açıdan, yukarıdaki düzenlemelerde yer alan fikrî hakların haksız fiil yoluyla ihlal edilmesi halinde Türk mahkemelerinin tam manasıyla münhasır yetkili olduklarının söylenemeyeceği kanaatindeyiz. Ayrıca, bu hakların haksız fiil yoluyla ihlal edilmesi halinde açılacak davalarında haksız fiilde bulunan kişi davalı konumunda bulunacağından, *bu kişinin korunması amacıyla sınırlı münhasır yetkiden söz etmek de mümkün olmayacaktır*. Sonuç olarak, ihlale uğrayan fikrî hakkın sahibi davacının, bu haksız fiil dolayısıyla yabancı bir mahkemeden almış olduğu bir ilâmın Türk mahkemelerinde tanınması ve tenfizinin, Türk mahkemelerinin münhasır yetkisine aykırılık gerekçesiyle reddedilmemesi gerekir.

Bunların yanında, lisans, franchise gibi fikrî haklara ilişkin sözleşmelerin ihlalinden doğabilecek davalara ilişkin olarak yukarıda anılan Kanun Hükmünde Kararnamelerde özel yetki kuralları yer almamaktadır. Fikrî haklara ilişkin olup yabancılık unsuru içeren bu tür sözleşmelerden doğabilecek uyuşmazlıklar bakımından MÖHUK m.27'nin atfı gereği iç hukukun yer itibariyle yetki kuralları uygulanacaktır. Bu tür davalar bakımından Türk mahkemelerinin münhasır yetkili olmadıkları kanısındayız.

⁴⁸ Ünal TEKİNALP, *Fikrî Mülkiyet Hukuku*, Beta, İstanbul, 1999, s.485, 621.

Sonuç

Çalışmamızda ilk olarak, iç yetki bakımından kullanılan kesin yetki kavramı ile milletlerarası yetki alanında kullanılan münhasır yetki kavramının aynı anlamı ifade etmediği ve iç yetki açısından kesin yetki niteliğinde kabul edilen yetki kurallarının tümünün milletlerarası yetki alanında da münhasır yetkiye sahip olmadıkları ve bir yetki kuralının milletlerarası yetki alanında münhasır yetki kuralı getirdiğinin kabulü için bu yetki kuralının uyuşmazlık konusunun mutlak şekilde ve sadece Türk mahkemelerinde görülmesini sağlamak amacıyla konulmuş ve bunu temin etmiş olmasının gerekli bulunduğu ve bu gerekliliğin tespitinin kuralın ifadesinden ve konuluş gayesinden hareketle yapılabileceği sonucuna vardık.

İkinci olarak bazı yetki kurallarını, Türk mahkemelerini milletlerarası yetki bakımından münhasıran yetkili kılıp kılmadıkları açısından ele aldık. Ele aldığımız bu kurallar ya milletlerarası münhasır yetki getirdikleri kabul edilen ya da bu konuda tereddüt doğuran kurallardır.

Öncelikle, münhasır yetki esası getirdiği ittifakla kabul edilen, Türkiye'de bulunan gayrimenkullerin aynına ilişkin yetki kuralı olan HUMK m.13'ten bahsettik. Sonra, yabancılık unsuru taşıyan miras davaları bakımından yetki kuralı getiren MÖHUK m.30'un münhasır yetki kuralı olup olmadığına ilişkin doktrin görüşlerini ortaya koyup, hükmün, münhasır yetki esası getirmediğine, gayrimenkuller açısından münhasır yetki söz konusu edilse dahi bunun HUMK m. 13'ten kaynaklanacağına ilişkin görüşümüzü beyan ettik. Daha sonra, sigorta akitlerine ilişkin HUMK m.19'daki yetki kuralının Türkiye'deki sigortalıyı korumak amacı taşıdığını, bu bakımdan kamu düzeninden bir yetki kuralı olduğunu, taraflar arasında yetki sözleşmesi yapılamayacağını ve yetki sözleşmesi yapılmış olsa dahi sigortalının diğer yetkili mahkemelerde dava açabileceğini ve sonuç olarak da kuralın *sigortacı davacı için* kamu düzeninden olduğunu ifade eden görüşe iltihak ettik.

Ecnebi Anonim ve Sermayesi Eshama Münkasem Şirketler ile Ecnebi Sigorta Şirketleri hakkındaki 1330 tarihli Muvakkat Kanun'un 10. maddesindeki, yabancı şirketlerin Türkiye'deki şube ve acentelerini kanunî ikametgâh sayan ve şirket aleyhindeki davaların bu mahkemede açılacağını bildiren yetki kuralının, yabancı şirketin Türkiye'deki müşterilerini korumak ve yabancı şirketlerin Türkiye'deki şube ve

acentelerini kanunî ikametgâh sayarak ve şirket aleyhindeki davaların bu mahkemede açılacağını bildirerek bir anlamda HUMK m.9'un uygulanabilmesini tesis etmek amacını taşıdığı ve bu açıdan kuralın, zayıf tarafı, yani bu kural açısından Türkiye'de şube veya acentesi bulunan yabancı şirketin Türkiye'deki müşterilerini koruma amacıyla kamu düzeninden sayılması ve yabancı mahkeme kararının tanınması ve tenfizine engel teşkil etmemesi gerektiği kanısına vardık.

İş Mahkemeleri Kanunu m.5'te yer alan yetki kuralının, HUMK'taki genel ve özel nitelikteki yetki kurallarının yanında, özel nitelikte yetki hükmü getiren bir kural olmayıp, iş akitlerinden doğabilecek uyuşmazlıklar için davalının MK gereğince ikametgâhı sayılan yer ya da işin yapıldığı yer mahkemesini yetkili kıldığını ve bu yetkinin, yetki anlaşmasıyla ortadan kaldırılamayacağını belirten kamu düzenine ilişkin yetki kuralı olduğunu belirttikten sonra, hükmün ifade biçimi ve konuluş gayesine baktığımızda, gayenin iş akitlerinden doğan uyuşmazlıkların çözümünü münhasıran Türk mahkemelerine bırakmak olmadığı ve her zaman için yabancı bir mahkemeye yetki vermesinin mümkün olduğu ve bu açıdan münhasır yetki sayılamayacağını ifade ettik.

Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun m.23'teki kuralın bir yetki kuralı olmayıp, amacının, ihtilaf konusunun mutlak şekilde ve sadece Türk tüketici mahkemelerinde görülmesini sağlamak olduğunu söylemenin mümkün olmadığını; Türk hukukunda, tüketici akitlerine ilişkin çıkabilecek uyuşmazlıklar açısından özel olarak konulmuş bir yetki kuralı bulunmadığından dolayı, yabancılık unsuru içeren tüketici akitlerinden doğacak uyuşmazlıklarda Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisinin, MÖHUK m.27'nin atfı gereği iç hukukun yer itibarıyla yetki kuralları uyarınca belirleneceğini ve bu kuralların HUMK'un genel ve özel yetki kuralları olacağını belirterek, tüketicinin korunması amacını güden özel yetki kuralına ihtiyaç bulunduğunu ve fakat mevcut düzenlemeler karşısında münhasır yetkiden veya kamu düzenine ilişkin yetkiden söz etmenin mümkün olmadığını ifade ettik.

İcra ve İflas Kanunu m.154'te yer alan yetki kuralının, muamele merkezi Türkiye'de bulunan kişiler veya Türkiye'de şubeleri bulunan ticarî işletmeler hakkında açılacak iflas davalarında yalnızca Türk mahkemelerini işaret ettiğini ve münhasır nitelikte olduğunu ifade

ederek, borçlunun muamele merkezinin Türkiye'de olmaması veya merkezi yurt dışında bulunan ticarî işletmelerin Türkiye'de şubesi bulunmaması hallerinde Türk mahkemelerinin bu kişinin veya ticarî işletmenin iflası hakkında yer bakımından yetkisinin bulunmadığını; ancak, mülkîlik prensibinin hâkim olmadığı devlet mahkemelerince Türkiye'de muamele merkezi veya şubesi bulunmayan bir ticarî işletme hakkında verilen bir iflas kararının müflisin Türkiye'deki mallarını da kapsamaması halinde bu kararın Türkiye'de tanınması ve tenfizinin, Türk mahkemelerinin münhasır yetkisi ileri sürülerek önlenemeyeceğini, ne var ki iflas kararlarının MÖHUK m.34 anlamında kesin hüküm teşkil etmeye elverişli nitelik taşımadıklarını belirttik.

Türk hukukunda fikrî haklara ilişkin olarak getirilen bazı düzenlemelerde yer alan yetki kurallarının nitelikleri hakkında, anılan fikrî haklarla ilgili olarak açılacak davalar bakımından üçlü bir ayrıma gidilebileceğini; bazı yetki kurallarının, dava Türk Patent Enstitüsü'ndeki sınaî hakların tescil, terkin, tashih veya iptaline ilişkin olduğu ölçüde münhasır nitelikte olduğunu kabul edildiğini; fikrî hakların haksız fiil yoluyla ihlal edilmesi halinde açılacak davalara ilişkin yetki kurallarının haksız fiilin işlendiği veya etkilerinin görüldüğü yer bakımından yabancı bir devlet mahkemelerini işaret etme ihtimali her zaman için mevcut olduğundan münhasır nitelikte sayılmayacağına; bunların yanında, lisans, franchise gibi fikrî haklara ilişkin sözleşmelerin ihlalinden doğabilecek davalara ilişkin olarak yukarıda anılan Kanun Hükmünde Kararnamelerde özel yetki kuralları yer almadığına, fikrî haklara ilişkin olup yabancılık unsuru içeren bu tür sözleşmelerden doğabilecek uyuşmazlıklar bakımından MÖHUK m.27'nin atfı gereği iç hukukun yer itibariyle yetki kuralları uygulanacağına ve bu tür davalar bakımından Türk mahkemelerinin münhasır yetkili olmadıklarına ilişkin görüşümüzü ifade ettik.